

Mikulski, Zdzisław

"Wiatraki. Młynarstwo wietrzne na Kujawach", Jan Święch, Włocławek 2001 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 49/3-4, 254-256

2004

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

przewodnią w regionie i w kraju. Jednak utworzenie wspólnej zwierzchniej organizacji ciągnęło się przez całe niemal dwudziestolecie międzywojenne. Autor poświęcił temu zagadnieniu cały rozdział V, referując zabiegi i dyskusje nad modelem stowarzyszeń technicznych aż do formalnego (już w 1922 r.) Związku Polskich Zrzeszeń Technicznych, który po kilkunastu latach działalności uległ rozwiązaniu w 1938 r. Jego dorobkowi, głównie w dziedzinie kontaktów zagranicznych, w tym też utworzeniu Federacji Inżynierów Słowiańskich poświęcony jest rozdział VI.

Ostatni rozdział (VII) to omówienie powstania i działalności w końcu lat trzydziestych XX w. dwóch organizmów nadrzędnych: Naczelnej Organizacji Inżynierów RP (NOI) i Naczelnej Organizacji Stowarzyszeń Technicznych (NOST) oraz ich kongresów. Obie organizacje zaprzestały działalności wraz z wybuchem wojny 1939 r.

Krótkie zakończenie stanowi podsumowanie całego tomu I. Autor stara się wykazać osiągnięcia polskiego świata technicznego, uzyskane zwłaszcza w okresie międzywojennym. W końcu stwierdza: „Stowarzyszenia były zatem dobrą szkołą działalności społecznej, a także naukowej i technicznej”. Tekst zamyka indeks nazwisk.

Książka Józefa Piłatowicza stanowi pierwsze źródłowe opracowanie działalności polskich stowarzyszeń naukowo-technicznych, działających do wybuchu II wojny światowej. Oczekujemy teraz na wydanie II tomu, zawierającego wyczerpującą charakterystykę rozwoju polskich stowarzyszeń, a tych było przecież wiele.

Zdzisław Mikulski
Uniwersytet Warszawski

Jan Ś w i ę c h : *Wiatraki. Młynarstwo wietrzne na Kujawach*. Włocławek 2001. LEGA – Oficyna Wydawnicza Włocławskiego Towarzystwa Naukowego. 180 s., 86 rys. i fot., 3 indeksy.

Wiatraki to powoli zanikający element polskiego krajobrazu, a zarazem wdzięczny obiekt ochrony zabytków. Każda zatem pozycja im poświęcona to wkład do zachowania przeszłości naszego krajobrazu. Książka Jana Świącha o młynarstwie wietrznym na Kujawach stanowi znaczny wkład w dzieło udokumentowania zabytków architektury wiejskiej, będącego swoistym wyrazem sztuki stosowanej w krajobrazie polskiej wsi.

Skromnie, chociaż estetycznie, wydana pozycja Oficyny Wydawniczej Włocławskiego Towarzystwa Naukowego składa się z 6 rozdziałów ze wstępem i uwagami końcowymi, 3 aneksami oraz obszerną bibliografią, co czyni wrażenie solidnie opracowanego studium, o logicznym układzie treści. Autor wyjaśnia na

wstępie potrzebą napisania tej pracy, podaje mapki zarówno granic historycznych Kujaw, jak i rozmieszczenia wiatraków, według stanu badań z lat 1969 i 1995, w których przeprowadzono badania terenowe, poparte następnie materiałami archiwalnymi – głównie we Włocławku i Toruniu – oraz bogatą literaturą przedmiotu, poczynając od Stanisława Solskiego z końca XVII w., a kończąc na najnowszych pozycjach z końca XX w.

Warunki rozwoju młynarstwa wietrznego na Kujawach (rozdział I) to określenie granic etnograficznych regionu, jego zwięzły rys historyczny i skromna charakterystyka geograficzna, w której charakterystyce wiatrów poświęcono zaledwie jedno zdanie (!). Szkoda, że autor nie sięgnął tu do podstawowych choćby prac z klimatologii Polski, podających nie tylko dane o kierunkach wiatru, lecz także o energii wiatru i jego występowaniu regionalnym. Można by tu wskazać, jak różnią się pod tym względem Kujawy w stosunku do innych regionów kraju.

W rozdziale II zawarto zwięzłą historię młynów wietrznych, poczynając od VII w. na Bliskim Wschodzie, a później w Europie Zachodniej i Południowej, z ciekawymi rysunkami i szkicami, przy wykorzystaniu bogatej już literatury. Osobna część dotyczy rozwoju tej dziedziny techniki w Polsce, gdzie pierwsze wzmianki pochodzą z II połowy XIII w., a wreszcie krótkiej historii młynów wietrznych na Kujawach z ostatnią ich lustracją w 1989 r.

Obszerniejszy rozdział III zawiera opis typów wiatraków na Kujawach, ze szczególnym wymienieniem 3 typów: słupowe, wieżowe i tzw. paltraki, zbudowane na fundamentach w kształcie koła. Osobno wydziela autor także często spotykany na Kujawach wiatrak kozłowy, zwany popularnie „koźlakiem”, ilustrując ten typ licznymi zdjęciami ostałych się egzemplarzy. Niejako uzupełnieniem jest rozdział IV *Kierunki modernizacji młynów wietrznych*. Autor pisze tu na wstępie, że „cały wysiłek inżynierskiej myśli twórczej [...] koncentrował się przez wieki na doskonaleniu konstrukcji budynku, kosztem niejako modernizacji urządzeń mechanicznych”. Wskazuje, że w II połowie XX w. dzięki niewysokiej cenie energii elektrycznej, zaczęto przechodzić na silniki elektryczne.

Znacznie mniej miejsca poświęcono zasadom obsługi wiatraków (rozdział V), zwracając uwagę przede wszystkim na wybór miejsca pod budowę, łącznie z prostym urządzeniem do obracania budynku względem kierunku wiatru. Krótko omówiono sposób obsługi wiatraka oraz jego konserwację; jej jakość zależała głównie od praktyki personelu. Wiele wskazówek podawało czasopismo „Młynarz Polski”, dwutygodnik będący organem Związku Młynarzy Polskich, ukazujący się od 1919 r.

Młynarze wietrzni stanowili grupę społeczno-zawodową (rozdział VI); tradycja zawodu była dziedziczona, z czasem pojawili się młynarze dzierżawni. „Kontynuowanie zawodu w rodzinie było tradycją – jak pisze autor – synowie młynarzy najczęściej terminowali w młynach swych ojców”. W II połowie XIX w. istniał już Urząd Starszych Zgromadzenia Młynarskiego, wydający odpowiednie

zaświadczenia o zdobyciu zawodu. Zawód sprzyjał tworzeniu więzów między młynarzami, choć np. młynarze wodni mieli się lepiej od młynarzy wietrznych, bardziej zależnych od warunków atmosferycznych. Niemniej zawód młynarza miał pewną pozycję społeczną.

W uwagach końcowych autor podsumowuje dzieje i rozwój młynarstwa wietrznego na Kujawach, wskazując jednak, że to już przeszłość, a tym samym zwraca uwagę na konieczność zachowania nielicznych już obiektów historycznych. Wśród aneksów znajdują się: 1. *Wypis ze spisu wiatraków w województwie bydgoskim z lat 1971/72*; 2. *Spis młynarzy wietrznych na Kujawach (1989 r.) – z dokumentacją fotograficzną obiektów*; 3. *Słowniczek wyrażeń i zwrotów młynarskich*. Bibliografia zawiera ponad 200 pozycji, w tym także pozycje obce.

Książka Jana Świącha to poważny przyczynek do historii młynarstwa wietrznego w Polsce, cenny materiał do ustanowienia ochrony wiatraków jako zabytków techniki naszego kraju.

Zdzisław Mikulski
Uniwersytet Warszawski

Noty recenzyjne

Henryk Baranowski: *Bibliografia Kopernikowska*. T. 3. 1972–2001. Przy współpracy Jolanty Goławskej. Toruń 2003 Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 268 s., ind.

W 2003 r. ukazał się trzeci tom, wydawanej od 1958 r. przez Henryka Baranowskiego, *Bibliografii Kopernikowskiej*. Omawiany tom obejmuje piśmiennictwo z lat 1972–2001. Składa się on z dwóch części. W części pierwszej zestawiono wydania pism Kopernika, z podziałem na *Pisma autentyczne* i *Pisma wątpliwego autorstwa*. W części drugiej zamieszczono *Piśmiennictwo o Koperniku*, podzielone na osiem działów. Dział pierwszy, *ogólny*, zawiera bibliografie dotyczące Kopernika, wiadomości o rękopisach oraz opracowania dotyczące: *Badań nad Kopernikiem*, *Badaczy Kopernika* oraz *Prac nad wydaniem dzieł Kopernika*. W dziale drugim znalazły się *Opracowania ogólne*, podzielone na: *Monografie i opracowania*, *Prace zbiorowe* oraz *Czasopisma – numery specjalne*. W dziale trzecim, zawierającym opracowania biograficzne o Koperniku, zgromadzono opracowania dotyczące materiałów źródłowych, listów, dokumentów związanych z Kopernikiem, jego pochodzeniem i narodowością, datą urodzin, młodością i studiami w Krakowie, jego pobytem we Włoszech i na Warmii, osobami z kręgu Kopernika, a także dotyczące tła historyczno-kulturalnego jego życia oraz miejscowości z nim związanych. W dziale czwartym znalazły się opracowania na temat *Twórczości i działalności Kopernika* w dziedzinie astronomii,